

LOGISTIKANING UMUMIY XUSUSIYATLARI

Ergashov Adham Akmalovich

“O‘zbekiston pochta” AJ, bosh mutaxassis

a.ergashov@pochta.uz

Аннотация: Maqolada logistika tushunchasi va uning mohiyati korxonalar kompaniyalar tomonidan bilishi lozim bo‘lgan bosqichlar logistika sohasida o‘z yo‘nalishini aniqlash va axborot oqimi, logistika zanjiri asosiy bog‘inilar, mikrologistika va makrologistika tushunchalari, logistika sohasida texnologik yo‘nalishlari hamda logistika funksiyalarini amalga oshirish bosqichlari to‘g‘risida ma’lumotlar keltirilib o‘tilgan.

Калит so‘zlar: *logistika, logistika tizim, axborot logistikasi, logistika zanjiri, mikrologistika, texnologik, logistika funksiyasi, prinsip, evolyutsion.*

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛОГИСТИКИ

Эргашов Адхам Акмалович

АО «Узбекистон почтаси», главный специалист

a.ergashov@pochta.uz

Аннотация: В статье рассмотрено понятие логистики и ее сущность, этапы, которые должны знать компании в сфере логистики, определение их направления и информационных потоков, основные звенья логистической цепи, понятия микрологистики и макрологистики, технологические направления в сфере логистики. области логистики и реализации логистических функций представлена информация об этапах совершенствования.

Ключевые слова: *логистика, логистическая система, информационная логистика, логистическая цепочка, микрологистика, технологическая, функция логистики, принцип, эволюционный.*

GENERAL CHARACTERISTICS OF LOGISTICS

Ergashov Adham

“Uzbekiston pochta” JS, chief specialist

a.ergashov@pochta.uz

Abstract: In the article, the concept of logistics and its essence, the stages that companies should know about, determining their direction and information flow in the field of logistics, the main links of the logistics chain, the concepts of micrologistics and macrologistics, technological directions in the field of logistics and logistics information about the stages of implementation of functions is provided.

Key words: *logistics, logistics system, information logistics, logistics chain, micrologistics, technological, logistics function, evolutionary principle.*

Kirish

Logistikaning innovatsion faoliyat turi sifatida rivojlanishi, ayniqsa Sharqiy Yevropa, Osiyo mamlakatlarida va ko‘plab yangi atama, ta‘riflarning paydo bo‘lishiga olib keldi, aslida Logistika so‘zi Logistika (yun. logistike — hisoblash, muhokama san‘ati) so‘zidan olingan bo‘lib, hisoblash va fikr yuritish san‘ati degan ma‘noni anglatadi. Logistika asosan sanoat korxonalariga xom ashyo yetkazib berish jarayonida amalga oshiriladigan transport, omborxonalar va boshqa moddiy hamda nomoddiy operatsiyalarni rejalashtirish yoki boshqarish haqidagi fan hisoblanadi hamda xom ashyo, materiallar, yarim tayyor mahsulotlarni zavodda qayta ishlash, tayyor mahsulotni uning talablariga muvofiq iste‘molchiga yetkazish, shuningdek tegishli ma‘lumotlarni uzatish, qayta ishlash va saqlash o‘z ichiga qamrab oladi.

Asosiy qism

Logistika tizimida hozirgi vaqtda barcha mamlakatlarda katta o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan turli xo‘jalik yurituvchi subyektlarning ishlab chiqarish faoliyatida logistika tamoyillarining faoliyati hamda keng ko‘lamli qo‘llanilishi ko‘p qirrali hisoblanadi. Respublikada logistika samaradorligi indeksini oshirish imkonini beruvchi logistika tizimini rivojlantirish bo‘yicha amaliy ishlar olib bormoqda, shu jumladan talab qiladigan bir qator muammolar ham mavjud. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ulardan biri transport-logistika faoliyati sohasida yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashdir. Bugungi kunda ular mamlakat iqtisodiyotining barcha sohalarida talabga ega [1].

Shuningdek, logistika tarkibiy qismlari bular o‘zaro aloqalari - axborot logistikasi, inventarizatsiya (zaxira) logistikasi, omborxonalar logistikasi, transport logistikasi, boshqaruv (menejment) logistikasini tashkil qilish, shuningdek biznes kompaniyalar o‘rtasida iqtisodiy kelushuvlar asosida tajriba almashish va o‘rganish ishlarini olib borish hisoblanadi.

Qadimgi matematikada logistika o‘sha davrda ma‘lum bo‘lgan hisoblash hamda o‘lchash algoritmlarining kombinatsiyasi sifatida tushunilgan. Leybnits “logistika” atamasini o‘z xulosalarini hisoblashda ishlatgan. Bugungi kunda ushbu mavzu universal e‘tirofga sazovor bo‘ldi va ko‘plab sohalarni o‘z ichiga oladi. Zamonaviy sharoitda mutaxassislar logistikaning bir nechta turlarini aniqladilar:

- axborot logistikasi;
- logistika vositalarini sotib olish;
- ishlab chiqarish jarayonlarining logistikasi;
- sotish logistikasi;
- inventar logistikasi;
- ombor logistikasi;
- transport logistikasi.

Ushbu turdagi logistika ta'minot zanjiri bo'g'inlariga ta'siri orqali o'zini namoyon qiladi. Logistika zanjiri chiziqli tartiblangan to'plamdir lekin logistika operatsiyalarini amalga oshiruvchi jismoniy yoki yuridik shaxslar sanoat iste'moli holatida bir logistika tizimidan boshqasiga yoki shaxsiy noishlab chiqarish iste'moli holatida yakuniy iste'molchiga tashqi materiallar oqimini amalga oshirish uchun zarur bo'ladi. Oqim - bu bir butun sifatida qabul qilinadigan ob'ektlar to'plamidir. U ma'lum bir vaqt oralig'idagi jarayon sifatida mavjud bo'lib, ma'lum bir vaqt ichida mutlaq birliklarda o'lchanadi.

Logistika zanjirida quyidagi asosiy bo'g'inlar ajralib turadi:

- materiallar, xom ashyo va yarim tayyor mahsulotlar yetkazib berish;
- mahsulot va xom ashyoni saqlash;
- tovarlar ishlab chiqarish;
- taqsimlash, shu jumladan tayyor mahsulot omboridan tovarlarni jo'natish;
- tayyor mahsulotlarni iste'mol qilish.

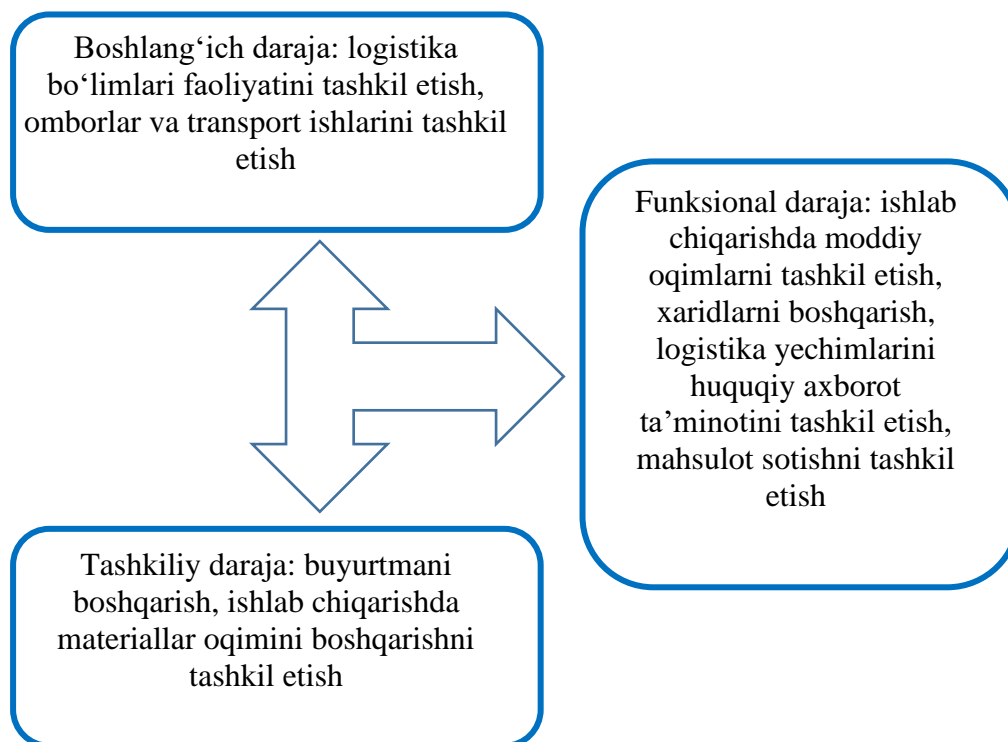
1-rasm Logistika zanjirining bo'g'inlari [2]

Logistika zanjirining har bir bo'g'ini o'z elementlarini o'z ichiga oladi, ular birgalikda logistikaning moddiy asosini tashkil qiladi. Logistikaning moddiy elementlariga quyidagilar kiradi:

- transport vositalari hamda inshootlari;

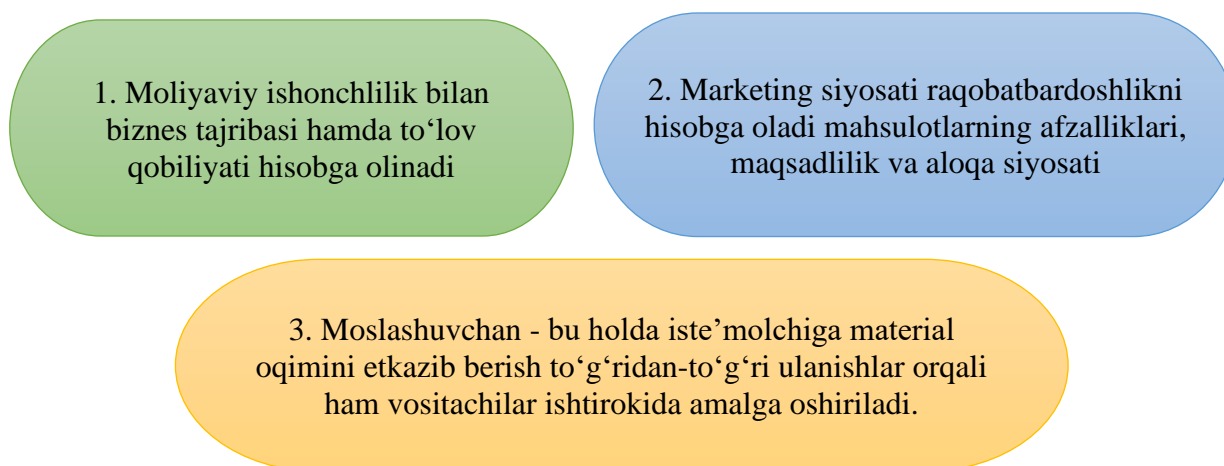
- omborxonalar;
- aloqa va nazorat vositalari.

Logistika tizimi tabiiy ravishda xodimlarni ham qamrab oladi, ya'ni barcha ketma-ket operatsiyalarni bajaradigan ishchilar. Logistika tizimi ma'lum logistika funksiyalarini bajaradigan moslashuvchan qayta aloqa tizimidir. Logistika tizimi - bu moddiy oqimlarni tashkil qilish hamda boshqarish uchun shakllar, usullar va qoidalar to'plami.

2-rasm. Korxonada logistika quyi tizimlari

Turli operatsiyalarni rejalashtirish hamda logistika tizimining elementlari darajasini tahlil qilish qobiliyati uning makrologistika va mikrologistikaga bo'linishini oldindan belgilab qo'ydi. Makrologistika - bu mintaqaviy, mintaqalararo, milliy hamda davlatlararo darajadagi jarayonlarni o'rganadigan logistika hisoblandi [3].

3-rasm. Korxonada mikrologistika tizimlari

Mikrologistika – esa shaxsiy aloqalarni yoki korxonalar korporativ guruhining manfaatlariga asoslangan, ishbilarmonlik aloqalarini optimallashtirish uchun umumiy maqsadlar bilan birlashtirildi. Logistikaning asosiy vazifasi kompaniyaning eng yuqori samaradorligiga erishishga, uning bozor ulushini oshirishga hamda raqobatchilardan ustunliklarga ega bo‘lishga yordam beradigan puxta muvozanatlangan va asosli taklifni ishlab chiqiladi. Ushbu vazifani amalga oshirish moddiy hamda axborot oqimlarini tartibga solish va nazorat qilishning samarali tizimini yaratish, mahsulot yetkazib berishning yuqori sifatini ta’minlash orqali amalga oshiriladi (1-jadval).

Materiallar oqimi - bu turli xil logistika operatsiyalarini qo‘llash jarayonida ko‘rib chiqiladigan vaqt oralig‘iga taalluqli inventar ob‘ektlar to‘plamidir.

Axborot oqimi - logistika tizimi ichida, u tashqi muhit o‘rtasida aylanib yuradigan, logistika operatsiyalarini boshqarish hamda nazorat qilish uchun zarur bo‘lgan xabarlar to‘plami. Axborot logistikasi - bu material oqimini kuzatib boradigan va ta’minot, ishlab chiqarish hamda marketing o‘rtasidagi bog‘liq bo‘lgan ma’lumotlar oqimini tashkil etadigan logistika sohasidir.

1-jadval

Logistikaning asosiy maqsadlari va ularni amalga oshirish bo‘yicha rejalari [4]

Faoliyat sohasi	Logistikaning asosiy maqsadlari	Maqsadlarga erishish uchun reja bo‘yicha logistika maqsadlari
Materiallarni sotib olish	Minimal narxlarda xarid qilish; ta’minot ishonchliligini oshirish; materiallarni etkazib berish hamda qayta ishlash jarayonlarini sinxronlashtirishni ta’minlash	Materiallarga so‘rovlarni shakllantirish; etkazib beruvchilarni tanlash; materiallarni etkazib berish jadvalini ishlab chiqish; jalb qilingan bo‘limlar faoliyatini loyihalash hamda tashkil etish ishlab chiqarishni moddiy-texnik ta’minlashda
Tayyor mahsulotlarni sotish	Iste’molchilar talabini qondirish; buyurtmalar va shartnomalar bo‘yicha mahsulot yetkazib berish; ta’minot mavjudligining yuqori darajasi ta’minlash.	Mahsulot iste’molchilari bilan bevosita aloqalarni o‘rnatish, buyurtmalar portfelini shakllantirish; mahsulotlarni iste’molchilarga yetkazib berishni tashkil etish; mijozlarga xizmat ko‘rsatishni tashkil etish; saqlashni tashkil etish tayyor mahsulotlar; tayyor mahsulot inventarizatsiyasini boshqarish.

Logistika ikki bosqichda iborat bo‘lib, bular boshqaruv hamda texnologik jaryonlardir. Taqsimotni boshqarishni tashkil etish, material oqimlarni rag‘batlantirish va sotishni qo‘llab-quvvatlash tashkiliy yo‘nalishdir. Shunday qilib, logistika sohasiga yo‘nalishni tashkil etish - bu material oqimini rag‘batlantiradigan hamda ta’minot marketingni ta’minlaydigan logistikaning funksional sohasidir.

Logistika sohasiga texnologik yo‘nalish - bu transport texnologiyalari, omborxonalar, axborot ta‘minoti, rejalashtirish va nazorat qilishni takomillashtirishni amalga oshiradigan logistikaning funksional sohasi hisoblanadi. Logistikaning individual funksional yo‘nalishlarini ko‘rib chiqamiz (2-jadval). Zaxiralar ishlab chiqarish, aylanish hamda iste‘mol o‘rtasida buferlashtiruvchi rol o‘ynaydi. Ular to‘g‘ridan-to‘g‘ri ishlab chiqaruvchida to‘planishi mumkin yoki ularning saqlanishi iste‘molchiga yaqin bo‘lishi mumkin. Tovar-moddiy zaxiralarning qiymati butun ishlab chiqarish tizimi uchun maqbul bo‘lishi kerak. Zaxiralar talabning o‘zgarishiga tezkor javob qaytarish hamda transportning bir xilligini ta‘minlashga imkon beradi. Ishlab chiqarish logistikasi - korxonalar (kompaniya) ichidagi moddiy oqimlarning harakatlanish jarayonlarini qamrab oladigan logistika sohasi hisoblandi.

2-jadval

Turli sohalarda hal qilinadigan logistikaning asosiy vazifalari [5]

№	Logistika yo‘nalishlari	Asosiy vazifalar
1	Zaxiralar	Kerakli zaxirani rejalashtirish, shakllantirish va saqlash.
2	Ishlab chiqarish	Moddiy tovarlar ishlab chiqarish hamda moddiy xizmatlarni ishlab chiqarish (ilgari yaratilgan tovarlar qiymatini oshiradigan ishlar).
3	Taqsimot	Iste‘molchilar talabini aniqlash, iqtisodiy aloqalarni o‘rnatish, iste‘molchilarga xizmat ko‘rsatish, taqsimotning oqilona shakllarini tanlash hamda savdoni tashkil etish.
4	Mahsulotni tashish	Transport turini, transport vositasini tanlash, mahsulotni yetkazib berishni rejalashtirish va nazorat qilish.
5	Omborxonalar hamda omborni qayta ishlash	Ombor joylashgan joyni tanlash, omborni boshqarish, qadoqlash.
6	Axborot ta‘minoti	Moddiy oqimlar harakati to‘g‘risida ma‘lumot to‘plash, logistika jarayonlarini komputer yordamida qo‘llab quvvatlash.

Logistika faoliyati logistika funksiyalarini amalga oshirish orqali amalga oshiriladi. Logistika funksiyalarining har biri bir hil (maqsad nuqtai nazaridan) harakatlar to‘plamini ta‘minlaydi.

Logistika funksiyasi -logistika tizimining maqsadlariga erishish maqsadida asosiy operatsiyalarining kengaytirilgan bo‘limlari quyadagilarni tashkil qiladi.

Logistika funksiyalari:

1. Bozor tadqiqotlari hamda mahsulotlarning alohida turlariga talabni prognozlash.

2. Moddiy resurslarni sotib olish, inventar darajalari va inventarlarni boshqarish bo‘yicha qarorlar qabul qilish.

3. Ishlab chiqarishda moddiy oqimlarni tashkil etish.

4. Tovarlarini taqsimlashni tashkil etish.

Taqsimot - bu logistika sohasi bo'lib, ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga yo'lda material oqimini boshqarish uchun barcha vazifalarni o'z ichiga oladi - amalga oshirish vazifasi qo'yilgan paytdan boshlab mahsulot iste'molchiga yetkazib berilgunga qadar yoki sotishdan keyingi xizmat tugagunga qadar. Transport logistik yondashuvda nafaqat tovarlarni yetkazib beruvchidan iste'molchiga, korxonadan omborga, yoki ombordan omborga, balki ombordan iste'mol joyiga yetkazib berishni ham o'z ichiga oladi. Barcha transport aloqalari, agar yetkazib beruvchi va iste'molchi yollangan transport uchun to'lasa ham hisobga olinadi. Transportning asosiy xususiyatlari bu narx, yetkazib berish muddati hamda uning ishonchliligi hisoblanadi. Ombor xo'jaligiga mahsulotlarni saqlash joylari, ularni joylashtirish va foydalanish uchun kiritadigan joylar kiradi [6].

Xulosa

Zamonaviy bozorda firmalar tobora ko'proq iste'molchi ehtiyojlariga e'tibor qaratmoqda, bu ularning mumkin bo'lgan ehtiyojlarini qondirish istagida namoyon bo'ladi. Muayyan iste'molchi uchun ma'lum bir mahsulot yoki xizmat sifatining oshirilishi bo'yicha yetarli bilim ko'nikmalarni ega bo'lish hamda uni qo'llash lozim [7].

Logistika va marketing sohasidagi bo'lajak mutaxassislarni tizimli bilimlar bilan ta'minlash, ya'ni, logistikaning kontseptual asoslarini, ushbu sohani rivojlantirish nazariyasi hamda amaliyotini o'zlashtirishga hamda raqobat muhitida moddiy hamda boshqa oqimlarni boshqarishning zamonaviy usullaridan foydalanishda mustaqil ishlash ko'nikmalarini egallashga hissa qo'shadi. Zamonaviy biznes mutaxassisi, garchi u professional logistik bo'lmasa ham, korxonada logistikaning ahamiyatini aniq tushunishi hamda ishlab chiqarish hamda savdo jarayonlarini tashkil etishda logistika usullarini qo'llay olishi kerak [8].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Bowersox, D.J. Logistika. Integratsiyalashgan ta'minot zanjiri /D.J.Bowersox, D.J. Kloss. – M., "OLIMP-BIZNES" JA, 2001. – 640 b.

2. Ivut, R. B. Logistika / R. B. Ivut, S. A. Narushevich. - Minsk: BNTU, 2004. – 36–37-betlar.

3. Ivut, R. B. Logistika nazariyasi: o'quv qo'llanma / R. B. Ivut, T. R. Kisel. – Minsk: BNTU, 2011. – 328 b.

4. Emmett, S. Omborni boshqarish san'ati: xarajatlarni qanday kamaytirish va samaradorlikni oshirish / Stuart Emmertt; qator ingliz tilidan V. A. Kalyuta. - Minsk: Grevtsov nashriyoti, 2007. - 32 b.

5. Anikin, A. G. Logistika / A. G. Anikin. - Moskva: nashriyot uyi "INFRA-M", 2011. - 305 p.

6. Grishaeva O.Y. Marketing va logistika mahalliy korxonalarini strategik boshqarishning zamonaviy vositalari sifatida. Magistratura talabalarining maqolalar to'plami M.:REA nashriyoti, 2002, 17-18 bet (0,06 p.l)

7. Grishaeva O.Yu. Logistika xizmatlari marketingi - Tovar bozori infratuzilmasini rivojlantirish.- M.: MAI nashriyoti, 2002 y., 193-196 (0,19 bet).

8. Grishaeva O. Yu Logistika tushunchasidan foydalanish muammolari Rossiya korxonalarini - aspirantlarning ilmiy maqolalari to'plami abituriyentlar, 1-son/nashr.V.P.Savinkin. Kolomna, KSPI, 2002, 112-113-betlar 4 (0,18 P.L.).